

5.6 Odpowiedzialność za działania nieetyczne

Nieetyczne wywieranie wpływu, które prowadzi do złamania prawa, może mieć poważne konsekwencje – łącznie z karami grzywny i pozbawienia wolności. Kary przewidziane są nie tylko dla osoby, która pod wpływem manipulacji działa niezgodnie z prawem, ale również dla manipulatora.

Nakłanianie kogoś, by złamał prawo, jest manipulacją. Prawnie określone jest terminami **podżegania**, **sprawstwa** lub **pomocnictwa**. Na podstawie art. 18 Kodeksu karnego dla podżegacza przewidziana jest kara pozbawienia wolności i może on ją ponieść bez względu na to, czy ofiara manipulacji dokona przestępstwa, czy nie.

Art. 18.

- § 1. Odpowiada za sprawstwo nie tylko ten, kto wykonuje czyn zabroniony sam albo wspólnie i w porozumieniu z inną osobą, ale także ten, kto kieruje wykonaniem czynu przez inną osobę lub wykorzystując uzależnienie innej osoby od siebie, poleca jej wykonanie takiego czynu.
- § 2. Odpowiada za podżeganie, kto chcąc, aby inna osoba dokonała czynu zabronionego, nakłania ją do tego.
- § 3. Odpowiada za pomocnictwo, kto w zamiarze, aby inna osoba dokonała czynu zabronionego, swoim zachowaniem ułatwia jego popełnienie, w szczególności dostarczając narzędzie, środek przewozu, udzielając rady lub informacji; odpowiada za pomocnictwo także ten, kto wbrew prawnemu, szczególnemu obowiązкови niedopuszczenia do popełnienia czynu zabronionego swoim zaniechaniem ułatwia innej osobie jego popełnienie.

Źródło: Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny

Rysunek 13. Manipulacja w Kodeksie karnym

Z manipulacją związane są dwa zjawiska społeczne, które w ostatnich latach nagłośniono w mediach. Są to **mobbing** i **stalking**. Pojęcia zdefiniowane zostały w kategoriach sprawca–ofiara.

Mobbing

Mobbing jest jednym ze zjawisk społecznych opartym na nieetycznym wywieraniu wpływu, na manipulacji. Celem mobbingu jest wyeliminowanie ofiary z określonego środowiska społecznego, zmniejszenie jej statusu społecznego, zniszczenie dobrej opinii, zmuszenie do zmiany pozycji czy zajmowanego stanowiska.

Mobbing – powtarzalne, nieprovokowane zachowania jednej lub wielu osób wobec innej, takie jak zastraszanie, wyśmiewanie, publiczna krytyka, obraźliwe gesty, zniesławienie, sarkazm, przemoc fizyczna i psychiczna, co w konsekwencji powoduje upokorzenie ofiary.

Mobbing kojarzony jest głównie z sytuacją zawodową. Dlatego definiowany jest przez Kodeks pracy (*Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy*):

Mobbing oznacza działania lub zachowania dotyczące pracownika lub skierowane przeciwko pracownikowi, polegające na uporczywym i długotrwałym nękanii lub zastraszaniu pracownika, wywołujące u niego zaniżoną ocenę przydatności zawodowej, powodujące lub mające na celu poniżenie lub ośmieszenie pracownika, izolowanie go lub wyeliminowanie z zespołu współpracowników.

Mobbing został wprowadzony do Kodeksu pracy w 2004 roku. Pracownik, który podlega mobbingowi, może zerwać stosunek pracy bez wypowiedzenia i domagać się odszkodowania.

Używanie gróźb, wulgaryzmów, agresywnej ekspresji czy przemocy fizycznej wiąże się z odpowiedzialnością za wyrządzenie krzywdy związanej z zastraszeniem, obniżeniem samooceny czy izolacją.

Regulacja prawna dotycząca mobbingu niezbędna jest w innych przepisach niż Kodeks pracy z uwagi na fakt, że zjawisko dotyczy nie tylko zakładów pracy, ale także organizacji pozabiznesowych i szkół. Odpowiedzialność karna ciąży nie tylko na osobie bezpośrednio stosującej mobbing, ale także na manipulatorze, który inicjuje zachowania mobbingowe w grupie oraz – uwaga – również na osobie, która korzysta z okazji.

Art. 422.

Za szkodę odpowiedzialny jest nie tylko ten, kto ją bezpośrednio wyrządził, lecz także ten, kto inną osobę do wyrządzenia szkody nakłonił albo był jej pomocny, jak również ten, kto świadomie skorzystał z wyrządzonej drugiemu szkody.

Źródło: Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny

Rysunek 14. Manipulacja w Kodeksie cywilnym

W odniesieniu do grup rówieśniczych w szkołach zjawisko „tyranizowania” nosi nazwę „bullying” (ang. *bully* – „tyran”).

Bullying – znęcanie się grupy nad jednym uczniem w środowisku rówieśniczym, najczęściej w szkole.

Zwykle osoba o silniejszej pozycji w grupie znęca się nad osobą o mało znaczącej pozycji. Bywa także tak, że ofiarą jest uczeń, który dobrze się uczy, a osobą stosującą przemoc uczeń zagrożony. Zjawisko składa się z pozornie drobnych wydarzeń jak organizowanie klasowych wyjść w tajemnicy przed ofiarą, pomijanie go w losach mikołajkowych, delegowanie do trudnych zadań, zмова niedostępiania informacji szkolnych podczas choroby, rozpuszczanie plotek itp. Ofiara cierpi psychicznie, czuje się nielubiana, gorsza, przeżywa stres. Fizycznymi objawami stresu spowodowanego poczuciem zagrożenia często są zawroty głowy, wymioty, biegunka, stany podgorączkowe. Długotrwały stres ofiary może skończyć się obniżeniem wydajności w pracy, słabymi wynikami w nauce czy poważną utratą zdrowia. W Norwegii został utworzony specjalny program przez Dana Olweusa, który polega na tworzeniu zasad panujących w szkole na podstawie przepisów prawa. Zasady podpisują uczniowie i rodzice, a uczniowie nieprzestrzegający zasad są poddani karom i obserwacji.

Przykład

Trzy koleżanki zazdroszczą Milenie, że jest piękną dziewczyną, dobrze się uczy i podoba się kolegom z klasy. Od kilku tygodni nie odzywają się do niej. Nawet gdy klasa jest w komplecie, zachowują się tak, jakby jej nie było. Niby przez przypadek nie zauważają jej w szatni i przekazują informację ochronie, że można zamknąć szatnię, bo wszyscy wyszli, przez co Milena spóźnia się na lekcję. Głośno i nieprawdźliwie komentują przyczynę spóźnienia jako skutek zbyt długiego układania fryzury. Podczas przerw stoją do niej tyłem, odgradzając ją od grupy rozmawiających osób. Milena nie protestuje, nie mówi nikomu, że czuje się poniżana, jednak często chodzi do gabinetu pielęgniarki z powodu bólu brzucha i zawrotów głowy. Jest wzorową uczennicą, systematyczną, a jednak w dzienniku odnotowane są częste spóźnienia.

Milena przypadkowo natknęła się w Internecie na artykuł o mobbingu i przemocy w szkole – były w nim zamieszczone przepisy prawa z konsekwencjami prawnymi. Wydrukowała kilka egzemplarzy i niepostrzeżenie położyła je w miejscu przeznaczonym na ulotki w szkole. Nawet nie zauważyła, kiedy i kto skopiował artykuł kilkadziesiąt razy tak, że ten był widoczny w szkole dosłownie wszędzie.

Czyjaś „niewidzialna ręka” okazała się pomocna. Na zebraniu z rodzicami poruszono temat przemocy w szkole, jej skutków i konsekwencji oraz temat etyki. W ciągu dwóch miesięcy ogłoszono zasady etycznego zachowania w szkole, które uczniowie i rodzice podpisali, zobowiązując się do ich przestrzegania. Reguły były oparte na wzajemnym szacunku, pomocy oraz otwartej rozmowie na koniec każdego tygodnia z uczniami na temat wydarzeń i relacji w klasie.

Milenę przestał boleć brzuch i głowa. Przestała się spóźniać, bo i drzwi od szatni przestały się zamykać zbyt szybko. Koleżanki przestały traktować ją jak nieobecną, dopuszczały do dyskusji w grupach, przestały komentować jej nieprzeciętną urodę. Milena zdradziła im kilka sekretów pięknych włosów i zdrowej cery, dzięki czemu miały wspólny temat do rozmów.

Stalking

Stalking to zjawisko oparte na manipulacji, które przybyło do nas wprost z Hollywood. Angielskie słowo *stalking*, oznaczające „skradanie, zakradanie się”, rozpoczęło swoją karierę w latach 80. Swoją początek zawdzięcza śledzeniu gwiazd przez natarczywych fanów, zasypywanie ich niechcianymi prezentami, nękanie telefonami czy niepożądanymi wizytami w domach prywatnych.

Stalking – prześladowanie, nagabywanie ofiary, które wywołuje u niej poczucie strachu i zagrożenia.

Stalking objawia się rozpowszechnianiem oszczerstw i plotek na temat ofiary, szantażem i stosowaniem gróźb, naprzykrzaniem się, nagabywaniem, złośliwymi telefonami, SMS-ami lub uporczywym wysyłaniem wiadomości e-mail. Stalker brutalnie wkracza w życie ofiary. Miażdży ją swoją obecnością – jest to przemoc psychiczna i fizyczna. Jak nieproszony gość przekracza intymną strefę przestrzeni ofiary. Od 2014 roku w polskim prawie stalking jest uznawany za przestępstwo i jest obecny w przepisach Kodeksu karnego.

Art. 190a.

- § 1.** Kto przez uporczywe nękanie innej osoby lub osoby jej najbliższej wzbudza u niej uzasadnione okolicznościami poczucie zagrożenia lub istotnie narusza jej prywatność, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.
- § 2.** Tej samej karze podlega, kto, podszywając się pod inną osobę, wykorzystuje jej wizerunek lub inne jej dane osobowe w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej. [...]

Art. 193.

- § 1.** Kto wdziera się do cudzego domu, mieszkania, lokalu, pomieszczenia lub ogrodzonego terenu albo wbrew żądaniu osoby uprawnionej miejsca takiego nie opuszcza, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

Źródło: Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny

Stalking polega m.in. na:

- nagrywaniu z ukrycia filmów kompromitujących ofiarę;
- publicznej krytyce;
- komentarzach niby nie do konkretnej osoby, ale wypowiedzianych tak, że wszyscy wiedzą, o kogo chodzi;
- podrzucaniu wulgarnych liścików;
- wysyłaniu natrętnych SMS-ów;
- podszywaniu się pod ofiarę na portalach społecznościowych, forach dyskusyjnych i w innych miejscach w sieci;
- publikowaniu niefortunnnych zdjęć przedstawiających ofiarę;
- wysyłaniu anonimowych wiadomości od nieznanych kontaktów.

Przykład

W Polsce upubliczniony został przykład pewnej pani stomatolog – Andżeliki. Andżelika była prześladowana przez Sebastiana – pacjenta, który się w niej zakochał. Uprzykrzał jej życie, narzucał się, przeszkadzał wizytami w pracy, robił zdjęcia podczas przyjmowania pacjentów, psuł jej opinię, zaczepiał na ulicy.

W 2007 r. prawnik Andżeliki złożył wniosek o ściganie i ukaranie stalkera. Sąd orzekł o winie Sebastiana i skazał go na 3,5 roku pozbawienia wolności.

5.7 Pomoc ofiarom

Kiedy obserwujesz nieetyczne zjawiska wywierania wpływu lub ich doświadczasz, zareaguj niezależnie od ich definicji. Zgłoś ten fakt nauczycielowi, dyrektorowi szkoły, w pracy – przełożonemu, osobie z działu kadr, lub porozmawiaj z koleżanką czy kolegą, może wspólnymi siłami będzie łatwiej podjąć kroki, by zapobiec poważnym skutkom przemocy. Jak możesz zauważyć w opisach powyżej, przemoc to nie tylko bicie, szarpanie czy popychanie. Oprócz fizycznego działania przemocą jest nieetyczne wywieranie wpływu, werbalne znęcanie się nad kimś, zmuszanie do działania lub wypowiedzi wbrew woli danego człowieka.

Każdy, kto potrzebuje pomocy w zakresie obrony przed przemocą (jakiegokolwiek, w tym przed mobbingiem, bullyingiem czy stalkingiem), może anonimowo skorzystać z porad, wskazówek i innej praktycznej pomocy Rzecznika Praw Dziecka. Szczegółowe informacje znajdziesz zawsze na stronie internetowej <http://brpd.gov.pl>. Ofiara mobbingu w sytuacji zawodowej może zwrócić się do któregoś z wymienionych poniżej stowarzyszeń antymobbingowych.

- ① Bezpłatny telefon zaufania Rzecznika Praw Dziecka: **800-121-212** – www.strefamlodych.pl
- ① Bezpłatne porady prawne i punkty konsultacyjne:
Krajowe Stowarzyszenie Antymobbingowe – www.mobbing.most.org.pl
Ogólnopolskie Stowarzyszenie Antymobbingowe – www.osa-stow.republika.pl
- ① Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie NIEBIESKA LINIA: **801-120-002**
(adresy organizacji i instytucji pomocy w całej Polsce – www.niebieskalinia.pl)